अस्येति अस्ययमस्यआदेशादाज्ञातःक्रोधादिरूपोमृत्युर्मरणहेतुर्निःसरतिउद्भवति अत्रयथाऽज्ञानाभिमानिनीदेवतायमःएवंक्रोधाद्यभिमानिन्योपिदेवताःयमस्यदासभूताःसंतीत्यधिदैवमर्थः अध्यात्मंतुअज्ञानादेवक्रोधादयउद्भवंतिततोम्रियतइत्यर्थः ननुयद्यात्मावासमज्ञानंतर्हितत्आत्मनःपृथक्सिद्धमपृथक्सिद्धंवा अंत्येमुक्तानामपिपुनर्बंधापत्तिः आद्येसांख्यप्रकृतिवत्तदनाशापत्तिरित्याशंक्यमृत्युंविशिनष्टि नराणांअहंगतेनैवविमार्गान्चरन्निति जीवानांयोहंकारस्तेनसहगतंगमनंअहंकारसाहित्यंतेनविमार्गान्अनात्मगान्मार्गान्चरन्विषयान्भुंजानइत्यर्थः मुक्तौअज्ञानाश्रयस्यअहमर्थस्यचिदाभासस्यनष्टत्वात्नशुद्धादात्मनःसकाशादज्ञानंपुनरुदेतिनापिपृथगवतिष्ठतइतिभावः ननुसुषुप्तावहंकारलयोपिदृश्यतइत्यतआह नचेति तदानीमपिसूक्ष्मस्याहमर्थस्यसत्त्वान्नकश्चित्ज्ञानंविनाआत्मयोगंउपैतिस्वंरूपंप्राप्नोतीत्यर्थः अतोऽहंकारनाशात्प्राक्आत्मनःक्रोधादिरूपस्यमृत्योरुदयोयुज्यतएवेत्यर्थः आस्यादेषइतिपाठेआस्तेस्मिन्नित्यास्यमज्ञानस्याधिष्ठानंअहंकारस्तस्मान्निःसरतइतिपूर्ववत्॥ ७॥ आत्मयोगाभावेदोषमाह तेइति तेनराःमोहिताःक्रोधादिभिरितिशेषः तद्वशेक्रोधादिरूपस्यमृत्योर्वशेवर्तमानाःसंतःइतोऽस्माल्लोकात्प्रेताःगताःसंतःतत्रयमलोके पुनरित्यसकृद्गमनसूचनार्थं पतंतिगच्छंति नरकादाविति शेषः ततस्तान्नृतत्रगतान्अनुदेवाइंद्रियाणिप्लवंतेतत्रैवगच्छंति तमुत्क्रामंतंप्राणोनूत्क्रामतिप्राणमनूत्क्रामंतंसर्वेप्राणाअनूत्क्रामंतीतिश्रुतेः मृद्भ्प्राणत्यागेइत्यनुशासनाच्चमृत्युरज्ञानंमरणसंज्ञामपिलभते अयंभावः मृत्युरत्यंतविस्मृति

अस्यादेशान्निःसरतेनराणांक्रोधःप्रमादोलोभरूपश्चमृत्युः ॥ अहंगतेनैवचरन्विमार्गान्नचात्मनोयोगमुपैतिकश्चित् ॥ ७॥ तेमोहितास्तद्वशेवर्तमानाइतःप्रेतास्तत्रपुनःपतंति ॥ ततस्तान्देवाअनुविप्लवंतेअतोमृत्युर्मरणाख्यामुपैति ॥८॥ कर्मोदयेकर्मफलानुरागास्तत्रानुतेयांतिनतरंतिमृत्युं ॥सदर्थयोगानवगमात्समंतात्प्रवर्ततेभोगयोगेनदेही ॥९॥ तद्वैमहामोहनमिंद्रियाणांमिथ्यार्थयोगस्यगतिर्हिनित्या ॥ मिथ्यार्थयोगाभिहतांतरात्मास्मरन्नुपास्तेविषयान्समंतात् ॥१०॥ अभिध्यावैप्रथमंहंतिलोकान्कामक्रोधावनुगृह्याशुपश्चात् ॥ एतेबालान्मृत्यवेप्रापयंतिधीरास्तुधैर्येणतरंतिमृत्युं॥ ११॥

रितिस्मृतेरज्ञानंप्रत्यगानंदविस्मारकत्वेनयमश्चप्रत्यक्तेनगृहीतस्यदेहस्यचविस्मारकत्वेनसाम्यात्द्वयमपिमृत्युशब्दितं तथाचमुख्योमृत्युरज्ञानंगौणोयमइति॥८॥ननुप्राङ्मरणान्मृत्युभयंमृतस्यतुकृतकृत्यतैवास्तीत्याशंक्याह कर्मोदयइति भोगप्रदस्यकर्मणउदयेसतिकर्मफलभोगेऽनुरागोयेषांतेतथाभूताःतत्रस्वर्गादौअनुयांतिभोगवासनयापूर्वदेहंत्यक्त्वागच्छंति अतोमृत्युंनतरंति देहनाशमात्रेणनमुच्यंतइत्यर्थः तथाचश्रुतिः येयंप्रेतेविचिकित्सामनुष्येऽस्तीत्येकेनायमस्तीतिचैकेइतिमृतस्यास्तित्वनास्तित्वेउपक्षिप्य योनिमन्येप्रपद्यंतेशरीरत्वायदेहिनः स्थाणुमन्येनुसंयंतियथाकर्मयथाश्रुतमितिअस्तीत्येवोपलब्धव्यइतिचास्तित्वंदेहांतरप्राप्तिंचाह अत्रहेतुः सदर्थेति सत्ब्रह्मतत्प्राप्त्यर्थोयोगःसदर्थयोगःयमाद्यष्टांगोपेतःतस्यानवगमादलाभात्समंतात्ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्योनिषुभोगयोगेनभोगलिप्सयादेहीदेहाभिमानीप्रवर्तते ॥ ९ ॥ भोगयोगमेवनिंदति तद्वाइति यत्अस्यपुंसःमिथ्याभूतेषुअर्थेषुशब्दादिविषयेषुयोगोरागस्तदर्थगतिःप्रवृत्तिःनित्यास्वाभाविकीतदेवइंद्रियाणांमहामोहनंअर्थानांमिथ्यात्वंसंकल्पकृतत्वात् यदाहाक्षपादः दोषनिमित्तंरूपादयोविषयाःसंकल्पकृताइति दोषोरागादिः मिथ्यार्थयोगेनविषयसंगेनअभिहतांतरात्माव्यथितचित्तःसन्विषयान्स्मरन्स्मरणपूर्वकंउपास्ते हेतौशतृप्रत्ययः स्मरणमेवविषयोपासनाहेतुरतस्तेषांविस्मरणमेवकर्तव्यमित्यर्थः ॥ १०॥ तत्स्मरणेदोषमाह अभिध्येति अभिध्याविषयस्मरणंप्रथमं ततःकामस्तत्प्राप्त्यभिलाषः केनचिन्निमित्तेनतत्प्रतिहतौक्रोधः एतेअभिध्यादयःएवंक्रमेणबालान्अजितचित्तान्मृत्यवेमोहायप्रापयंति येतुधीराःजितचित्ताःनिष्कामास्तेमृत्युंतरंति पाठांतरेधर्मयोगाभ्यासंचरंति ॥ ११ ॥

Digitized by Google